

Pedagógusjelöltek személyiségvizsgálata

TEMPERAMENTUM ÉS KARAKTERJELLEMZŐK, DISZFUNKCIONÁLIS ATTITÜDÖK, KÜZDÉSI STRATÉGIÁK ÉS ATTRIBÚCIÓS STÍLUS VIZSGÁLATA PEDAGÓGUSJELÖLTEKNÉL

A pedagógus legfontosabb munkaeszköze saját személyisége, amelynek alkalmassága vagy alkalmatlansága jelentősen befolyásolja a pedagógiai hatást, a nevelés és az oktatás eredményességét, valamint a tanár-diák kapcsolat minőségét. (1)

G. Donáth (2) szerint a kongruens, konzisztens, kiforrott énidentitású pedagógusszemélyiség tud igazán hatékonyan nevelni, eredményesen dolgozni.

Bugán (3) fontosnak tartja azt is, hogy egy adott nevelési szituációban a pedagógus képes legyen odafigyelni arra, hogy mi megy végbe a tanulóban és önmagában, tudatosan hozzá-érjen a tanuló és saját maga érzésvilágához és viszonyulásmódjához.

A pedagógusszemélyiség ezen túl a szülő mellett a legfontosabb modell is a fejlődő személyiség életében, nemcsak ismereteket közvetít a tanuló számára, hanem azzal is tanít, amit és ahogyan tesz.

A pedagóguspályára való felkészítés egyik legfontosabb feladata, hogy a leendő pedagógus személyisége alkalmassá váljék arra, hogy a fenti követelményeknek hatékonyan meg tudjon felelni.

A felkészítés első lépcsőfoka annak a megismerése, hogy milyen a pedagógusjelöltek személyisége, milyen irányú és hatékonyságú felkészítést igényelnek a pedagógusi hivatás adekvát betöltéséhez.

A vizsgálat célja

Kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogy a pedagógusjelöltek (tanár és tanító szakos főiskolai hallgatók) rendelkeznek-e azokkal a temperamentum és karakterjellemzőkkel, amelyek alapjául szolgálhatnak a fent említett hatékony pedagógusszemélyiség kialakulásához.

Szerettük volna azt is kideríteni, hogy milyen mértékben van jelen a pedagógusjelöltek körében az adekvát személyiségfejlődést akadályozó szubklinikus depressziós tünetegyüttes, milyen diszfunkcionális attitűdök jellemzik őket.

Érdekelt bennünket továbbá az is, hogy milyen küzdési stratégiákkal jutnak túl a stresszterhelte helyzeteken, és hogyan értelmezik saját szerepüket ebben a folyamatban, hiszen modellfunkciójukat betöltve ezekkel hatnak a tanulókra.

Napjaink felsőoktatását – a felsőfokú képzettség iránti egyre növekvő igényeknek megfelelően – a tömegképzés jellemzi, amely a mennyiségi képzés irányába tolódik el a minőségi képzés rovására. Ez a tendencia sajnos megfigyelhető a pedagógusképzésben is. Kíváncsiak voltunk arra, hogy ez a „felhígulás” tendencia mennyire befolyásolja a pedagógusjelöltek pályaalakultságát.

Minta és módszerek

Az adatgyűjtést a Nyíregyházi Főiskola véletlenszerűen kiválasztott tanár és tanító szakos hallgatói körében végeztük. A részvétel minden egyes esetben önkéntes alapon, a hallgatók

beleegyezésével történt. Az önkitöltős kérdőíveket előadás keretében, a kutatók irányításával vettük fel.

A vizsgálatban 500 pedagógusjelölt vett részt, közülük 486 hallgató munkája volt értékelhető (336 nő, 150 férfi).

A szakok szerinti megoszlás a következőképpen alakult: 225 fő humán, 125 reál, 62 művészeti (ének, rajz) szakos tanár és 74 tanító szakos hallgató.

Az életkor átlaga 20,16 (szórás 1,51), a medián értéke 20 év volt.

A kutatások során a következő vizsgálati eszközöket használtuk:

1. A Cloninger-féle temperamentum és karakter kérdőív Rózsa és munkatársai által adaptált magyar változata (4)

A kérdőív 240 tétele 4 temperamentum és 3 karakter dimenziót mérő főskálát alkot. Ezek a következők:

Temperamentumskálák:

- Újdonságkeresés
- Ártalomkerülés
- Kitartás

Karakterskálák:

- Önirányultság
- Együttműködés
- Transzcendencia

Cloninger integratív személyiségmodelljében a személyiség fejlődésében egyaránt fontosnak tartja a biológiai és a genetikai tényezőket, valamint a tanulást és a szociális hatásokat. Míg a temperamentumfaktorok kialakulásában az öröklött tényezők, addig a karakterfaktorokban a tanulás, a környezeti hatások játsszák a főszerepet. A temperamentumot az emocionális ingerekre adott automatikus válaszmintázatok, a karaktert az önmagáról, másokról és a világról kialakított fogalmak halmaza jellemzik. (5)

2. A Beck-féle depresszióskála rövidített, szűrő változata (6)

A kérdőívben elért pontszámok határértékei a következők:

- 0-5 nincs depresszió
- 6-11 enyhe depresszió
- 12-15 közép súlyos depresszió
- 15 fölött súlyos depresszió

3. A Weismann-féle diszfunkcionális attitűd skála magyar adaptációja (7)

- A kérdőív a következő attitűdöket vizsgálja: külső elismerés igénye, szeretettség igénye, teljesítményigény, perfekcionizmus, jogos, a környezetre irányuló fokozott elvárások, omnipotencia (fokozott altruizmus beállítottság), külső kontroll-autonómia.

4. A Folkman és Lazarus-féle konfliktusmegoldó kérdőív magyar adaptációja (7)

- A következő konfliktuskezelési stratégiák különíthetők el a kérdőívvel: problémamelemzés, kognitív átstrukturálás, alkalmazkodás, érzelmi indíttatású cselekvés; érzelmi egyensúly keresése, visszahúzózkodás, segítségkérés.

5. Az Abramson és munkatársai által kidolgozott attribúciós stílus kérdőív (8)

Az attribúciós stílust a következő indexek alapján ítéltük meg:

- külső vagy belső attribúció
- instabil vagy stabil attribúció
- specifikus vagy globális attribúció

A következő helyzetek megítélésére kérjük fel a vizsgálati személyeket:

- teljesítmény megítélése (nem sikerült egy vizsga)
- veszteség megítélése (szakítás egy közeli barátal)

Az adatok feldolgozása SPSS for Windows 12.0 statisztikai programcsomag felhasználásával történt. A leíró statisztika mellett a különböző szakos pedagógusjelöltek csoportjának összehasonlító statisztikai vizsgálatához kétmintás t-próbát alkalmaztunk.

EREDMÉNYEK

A Cloninger-féle temperamentum és karakter kérdőív

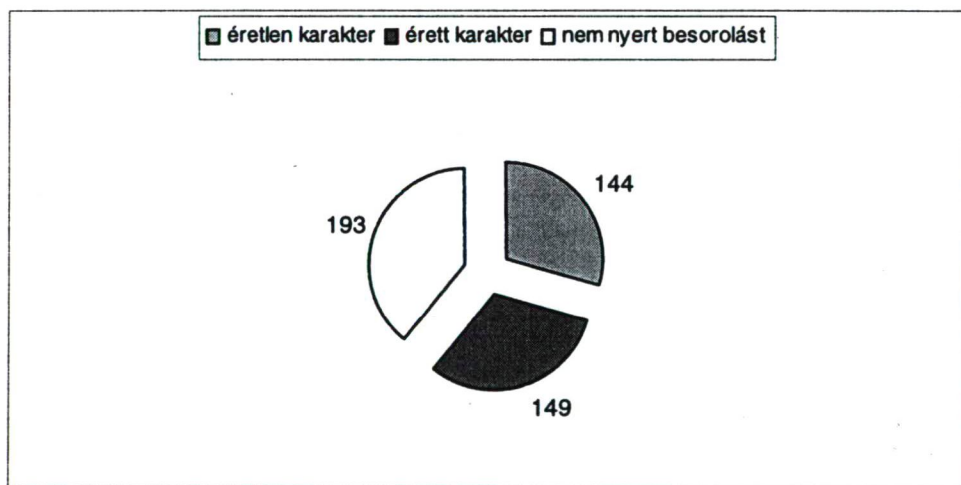
A cloningeri elméletnek megfelelően a temperamentum konstellációból a személyiség predispozícióra, a karakterkonstellációkból pedig az érettség fokára következtethetünk. (4)

A vizsgálatunk során elsősorban a karakterskálákat vettük figyelembe, azok alapján határoztuk meg a karakter érettségét vagy éretlenségét.

Cloninger az alacsony önirányítottsággal és együttműködési készséggel rendelkező személyeket tekintette éretlennek, akiknél a különböző személyiségzavarok megjelenési kockázata nagy. Az érett és éretlen karakter elkülönítésére a fenti skálák mediánjainak az összegét használta. (4)

Mi eltértünk a fenti számítási módtól, mert ez azokat a személyeket is éretlen karakternek tekintette, akik csak az egyik skálán értek el alacsonyabb pontszámot, de ennek ellenére a két skálaösszeg alatta maradt a mediánokból képzett összegnek. Mi csak azokat tekintettük éretlen karakternek, akik mindkét skálán alacsony pontszámot értek el. Ennek kiszámításához nem a mediánokat vettük alapul, hanem a kvartiliseket. Éretlen karakternél a két skála első kvartilisének az összegénél húztuk meg a határt (49 pont), az ennél alacsonyabb pontszámot elért személyeket soroltuk ebbe a kategóriába. Érett karakternek a harmadik kvartilis összegénél (64 pont) magasabb pontszámot elért személyeket tekintettük.

A minta összességéből így 293 főt tudunk valamelyik kategóriába besorolni. Az 1. ábra azt mutatja be, hogyan alakult az érett és az éretlen karakterek száma a mintában.

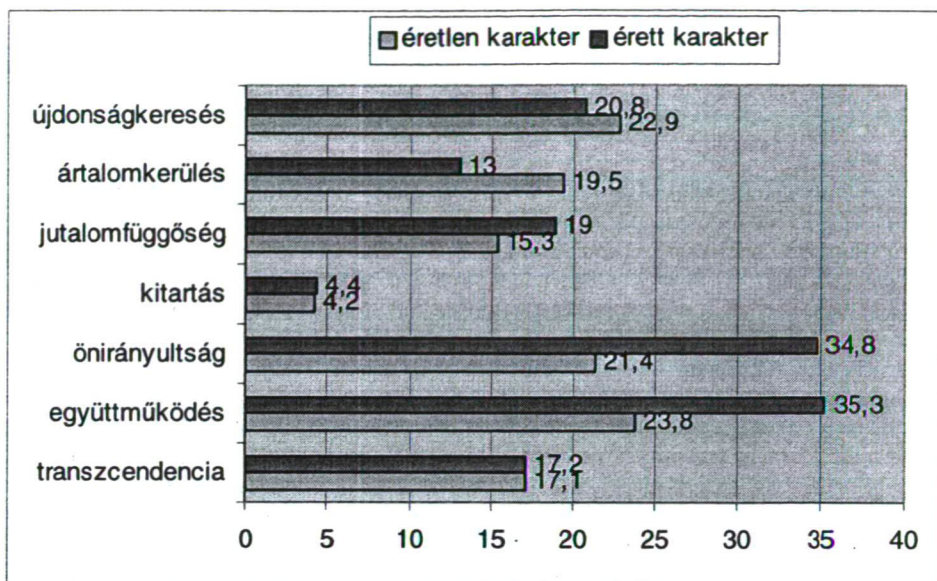

1. ábra

Az éretlen és érett karakterek számának alakulása

Ha szakonként nézzük, akkor a következő arányokat találjuk: humán: 72 érett, 64 éretlen; reál: 39 érett, 38 éretlen; művészeti: 18 érett, 14 éretlen; tanító: 28 érett, 20 éretlen.

A 2. ábra azt illusztrálja, hogy az egyes temperamentum- és karakterskálákon milyen átlagokat értek el az érett, valamint éretlen karakterű pedagógusjelöltek.

2. ábra

Az éretlen és érett karakterek temperamentum és karakter kérdőívben elért eredményei

Az 1. táblázat azt mutatja be, hogy az egyes skálákon alacsony és magas pontszámot elért személyek hogyan jellemezhetők. (4).

TEMPERAMENTUM- SKÁLÁK		MAGAS PONT- SZÁMÚAK	ALACSONY PONTSZÁMÚAK
	Ártalomkerülés	Pesszimista Félénk Visszahúzódo Fáradékony	Optimista Merész Szókimondó Energikus
	Újdonságkeresés	Kíváncsi Impulzív Extravagáns Ingerlékeny	Tartózkodó Merev Mértékletes Sztóikus
	Jutalomfüggőség	Érzelmes Nyílt Melegszívű Együttérző	Kritikus Zárkózott Különálló Független
	Kitartás	Szorgalmas Eltökélt Ambiciózus Perfekcionista	Lusta Elkényeztetett Alulteljesítő Pragmatista

KARAKTERSKÁLÁK	Önirányítottság	Célratörő Felelősségvállaló Leleményes Önellfogadó Fegyelmezett	Céltalan Vádoló Alkalmatlan Hiábavalóan cselekszik Fegyelmezetlen
	Együtműködés	Melegszívű Empatikus Segítőképz Együttérző Erkölcös	Intoleráns Érzéketlen Ellenséges Bosszúvágyó Opportunista
	Transzcendencia élmény	Belefeledkező Transzpersionális Spirituális Felvilágosult Idealisztikus	Földhözragadt Kontrolláló Anyagias Birtokló Gyakorlatias

1. táblázat

A különböző temperamentum- és karakterskálákön szélsőséges pontszámokat elért személyek jellemzői

A karakterskálák alapján az érett karakter célratörő, felelősségvállaló, leleményes, önellfogadó, fegyelmezett, melegszívű, empatikus, segítőképz, együttérző, erkölcsös személyként jellemezhető. A pedagógusjelöltek 31%-át tekinthetjük érett karakternek.

Az éretlen karakter céltalan, vádoló, inkompetens, hiábavalóan cselekszik, fegyelmezetlen, intoleráns, érzéketlen, ellenséges, bosszúvágyó, opportunist. Megdöbentő, hogy a pedagógusjelöltek 30%-át jellemzik a fentiek.

A temperamentumskálák azt mutatják, hogy az érett karakter optimistább, energikusabb, merészebb, szókimondóbb, kritikusabb, függetlenebb, mint az éretlen karakter.

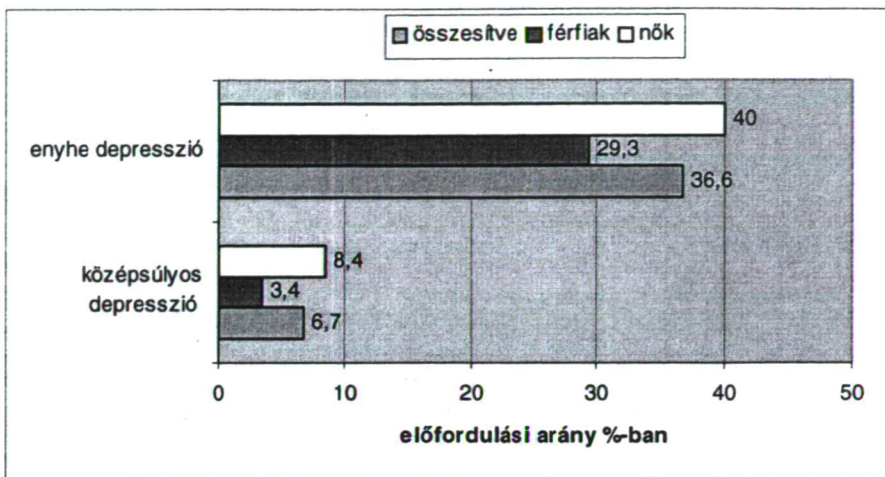
Beck-féle depresszióskála

A depressziós tünetegyüttest vizsgálva nemzetközi és hazai kutatások megállapították, hogy a depresszió prevalenciája világszerte 7-15% körül mozog. Weissman és munkatársai több országra kiterjedő kutatásai azt mutatják, hogy az unipoláris depresszió prevalenciája 1915 óta világszerte növekszik, és a depresszió kialakulásának átlagéletkora is egyre korábbra tolódik. Az USA-ban ez jelenleg 27 év. (9).

Az önpontozó skálákkal végzett felmérések szerint a lakossági mintákban igen gyakori a depressziós tünetegyüttes előfordulása. A nők 18-34%-a, a férfiak 10-19%-a számol be depressziós tünetekről, amely súlyos klinikai szintet a nők 6-11,8%-nál, a férfiak 2,6-5,5%-nál éri el. (10).

Kopp és munkatársai (11) 1995-ben a magyar felnőtt lakosság körében végzett reprezentatív felmérése során a megkérdezettek 31,8%-a panaszkodott depressziós tünetekről, 14%-a közepes, 7%-a súlyos depressziós állapotról számolt be. A nők 7,7%-nál, a férfiak 6,3%-nál volt kimutatható súlyos depressziós tünetegyüttes.

A 3. ábrán látható, hogy a depressziós tünetegyüttes előfordulása a főiskolai populációban nem tér el jelentősen a Kopp és munkatársai (11) által jelzett arányoktól, bár kissé magasabb értékeket mutat.

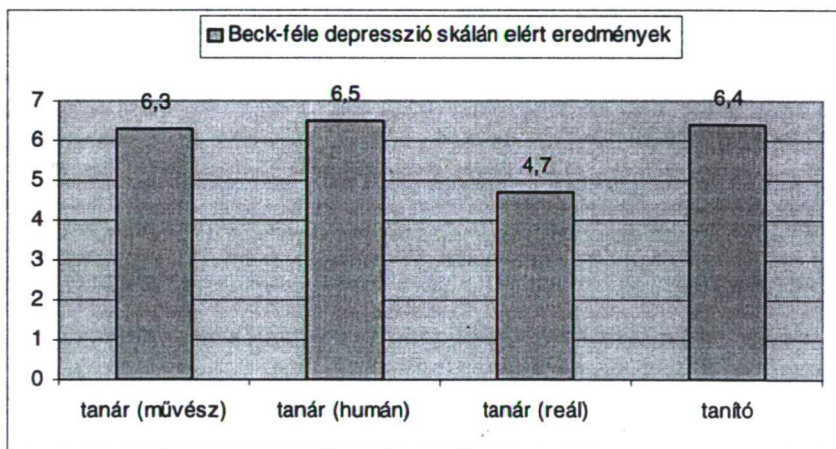

3. ábra

A szubklinikus depressziós tünetegyüttes előfordulása főiskolai hallgatók körében

A depresszió általános tünetei a következők (12):

- érzelmi élet területén: szomorúság, anhedónia, büntudat, szégyenérzet, szorongás,
- motivációs területen: pozitív motiváció elvesztése, fokozott függőség,
- kognitív területen: a percepció zavara (észlelése a világot unalmassá, szegényessé, színtelenné teszi, környezetének elsősorban a negatív aspektusait észleli), döntésképtelenség, belefulladás a problémákba, önkritizálás, abszolutisztikus gondolkodás, az összpontosítás és az emlékezet zavara
- viselkedésben megjelenő: passzivitás, inaktivitás, elkerülés, tehetetlenség, energia-csökkenés, gyakorlati problémák kezelési nehézségei, szociális késztetések zavara
- szomatikus területen: alvászavar, étvágytalanság; a szexus zavara

4. ábra

A Beck-féle depresszióskálán szakonként elért eredmények

A Beck-féle depresszióskálán szakonként elért eredmények (4. ábra) azt mutatják, hogy a humán és a művészeti tanár szakos, valamint a tanító hallgatók depresszió szintje jóval magasabb, mint a reálszakos főiskolai hallgatóké.

A csoportonként elvégzett összehasonlító statisztikai vizsgálat (kétmintás t-próba) szignifikáns különbséget mutatott a következő csoportok esetében:

a reál szakos és a humán szakos tanárjelöltek (sig.=0,000)

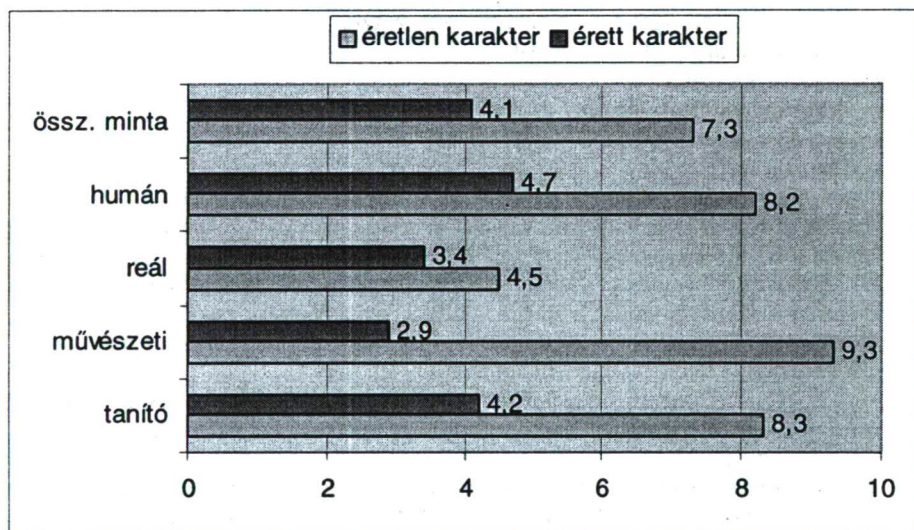
a reál szakos és a tanító szakos hallgatók (sig=0,003)

a reál szakos és a művészeti tanár szakos hallgatók (sig.=0,018)

Ezek az eredmények a pedagógusjelöltek (kivéve a reál tanár szakos hallgatókat) érzelmi kiegyensúlyozatlanságára, önismereti hiányosságaira, valamint alacsony önértékelésükre hívják fel a figyelmet. Ez alapjául szolgálhat egy későbbi hangulatzavar kialakulásának.

A továbbiakban megvizsgáltuk azt is, hogy milyen eltérés mutatkozik az érett és az éretlen karakterű pedagógusjelöltek között a szubklinikus depressziós tünetegyüttes tekintetében.

Az 5. ábra azt mutatja, hogy az éretlen karakterek, kivéve a reál szakosakat, jelentősen magasabb eredményeket értek el a Beck-féle depresszióskálán, tehát enyhe depressziós tünetek jellemezhetik őket.

5. ábra

Az éretlen és érett karakterek Beck-féle depresszióskálán elért eredményei

Az érett karakterek a minta egészére vonatkoztatva, de szakonként vizsgálva sem jellemezhetők depressziós tünetekkel.

Diszfunkcionális attitűd skála

Beck szerint azoknál a személyeknél nagyobb a valószínűsége a depresszió kialakulásának, akiket diszfunkcionális attitűdök jellemeznek. Ezekre az attitűdökre jellemző, hogy önmagukban nem jeleznek feltétlenül betegséget, sőt néhány beállítódás a társadalom fontos hajtóereje, de halmozódásuk vagy magas szintjük patológiás fejlődésre hajlamosít. (13).

Weissman és Beck, valamint Burns a következő alapvető beállítódásokat vizsgálták, amelyek diszfunkcionálisakká válhatnak: (7, 14).

- külső elismerés igénye
- szeretettség igénye
- teljesítményigény
- perfekcionizmus
- jogos, a környezet felé irányuló fokozott elvárások
- onnipotencia, fokozott altruizmus beállítottság
- külső kontroll-autonómia.

Kuiper vizsgálatai szerint a neurotikus depresszióra hajlamos személyeket magas diszfunkcionális attitűdértékek jellemzik (14).

Kopp és munkatársainak (7, 14) a depressziós tünetegyüttes gyakoriságát feltáró országos reprezentatív vizsgálata, valamint a fiatal nők egészségi állapotának országos felmérése szerint a magyar lakosság testi egészségromlásának legfontosabb pszichológiai háttértényezője a depressziós tünetegyüttes. Ezzel összefüggésben a következő diszfunkcionális attitűdöket találták jellemzőnek:

- fokozott szeretetigény
- fokozott elismerésigény
- fokozott teljesítményigény

A fiatal nők vizsgálata alapján a depressziós tünetegyüttesrel a következő diszfunkcionális attitűdök voltak kapcsolatban:

- a perfekcionizmus
- fokozott teljesítményigény
- a külső elismerés igénye
- fokozott szeretetigény

A maladaptív, diszfunkcionális attitűdök a személynek az önmaga és a világ iránt kialakított negatív attitűdjei, amelyek olyan kognitív sémákba merevedtek, amelyhez a személy a tapasztalatait méri. Ezek a szocializáció során szerveződnek, a személy családi kapcsolatain, valamint a körülötte élő emberek ítéletein, véleményein alapulnak. A depresszióra való hajlam gyermekkorban alakul ki, a szülők, a családi környezet negatív értékelése által. (12)

A diszfunkcionális attitűdök közül azokat vizsgáltuk meg közelebbről, amelyek a pedagóguspálya adekvát betöltése szempontjából fontosak lehetnek.

A magas külső elismerésigénnyel jellemezhető személy fokozottan érzékeny a környezete minősítő ítéleteire, véleményére. Ha úgy érzi, hogy kritikus vele valaki, képes hosszan rágódni a problémán. (14)

Ha ez az attitűd diszfunkcionálissá válik, akkor a pedagógus függővé válhat a környezete véleményétől, megszűnhet a döntési autonómiája, és fokozottan befolyásolhatóvá válhat, ezáltal csökken tanári hatékonysága.

A 6. ábra a külső elismerés igényének szakonként történő alakulását mutatja be.

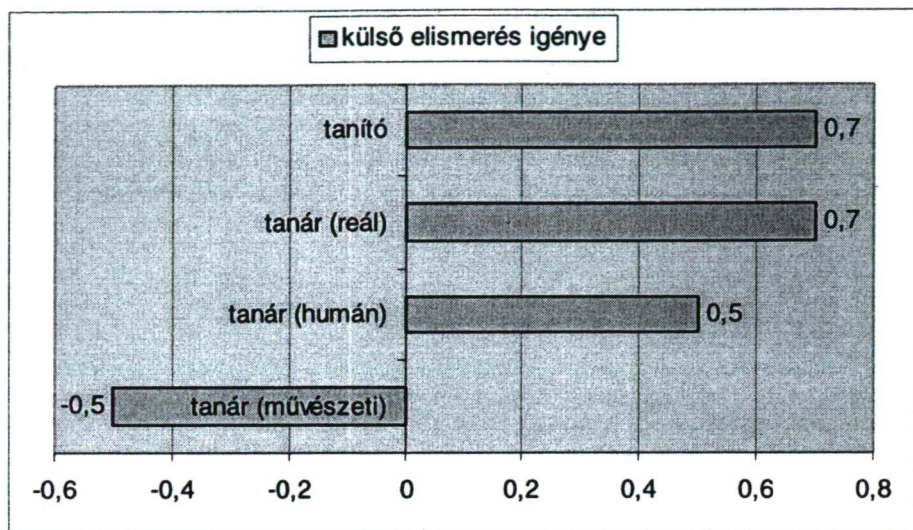
A csoportonként elvégzett összehasonlító statisztikai vizsgálat (kétmintás t-próba) szignifikáns különbséget mutatott a következő csoportok esetében:

- a művészeti és a humán szakos tanárjelöltek (sig.=0,041)
- a művészeti és a reál szakos tanárjelöltek (sig.=0,003)
- a művészeti tanárjelöltek és a tanító szakos hallgatók (sig.=0,003)

A fenti eredmény nem mutat diszfunkcionalitásra utaló jeleket egyik szak esetében sem. A csoportok közötti szignifikáns eltérés feltehetően a művészeti szakos tanárjelöltek nagyobb fokú autonómiájával függhet össze.

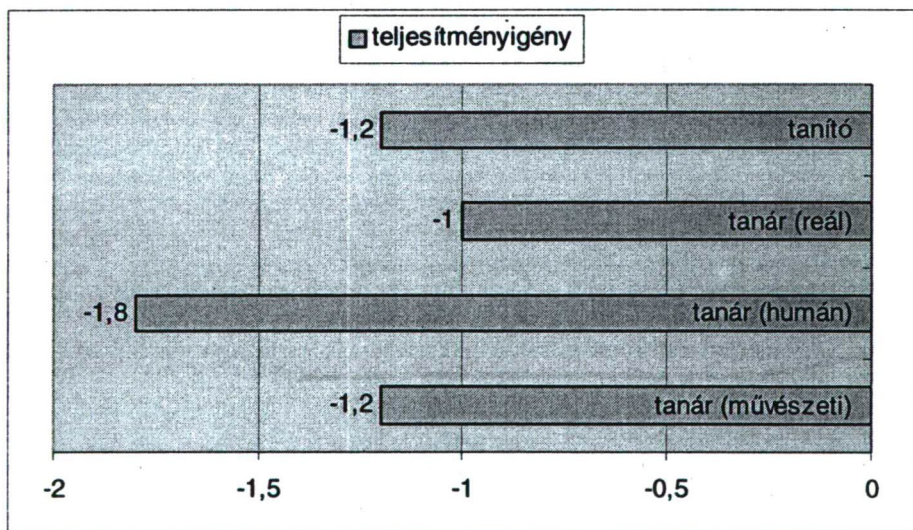
A nagyfokú teljesítményigénnyel jellemezhető személy önmagától és másoktól is ezt követeli, ha ennek nem tud megfelelni, szenved. (14)

6. ábra
A külső elismerés igényének az alakulása szakonként

A kutatás eredményei azt mutatják (7. ábra), hogy a teljesítményigény nem igazán jellemző egyik szak esetében sem. Ez a pedagóguspályán a minőségi munkának lehet az akadálya a pályavitel során.

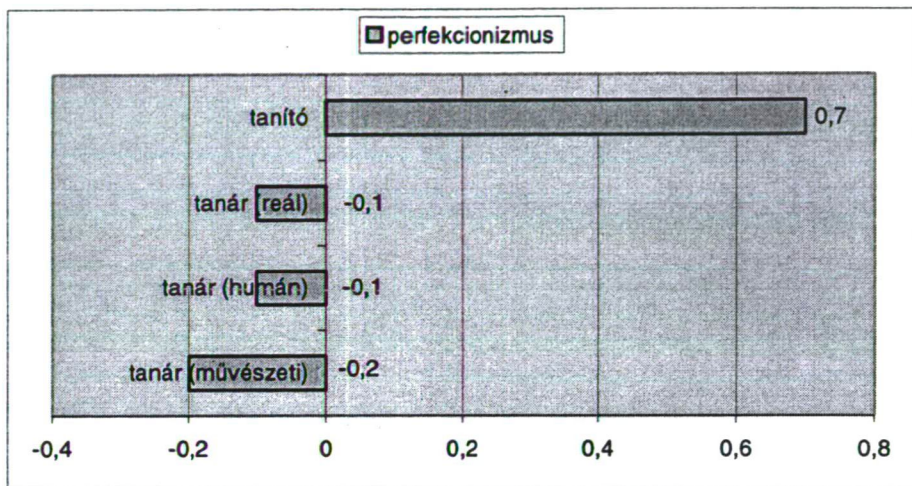
7. ábra
A teljesítmény igényének az alakulása szakonként

Ezen a területen nem találtunk szignifikáns különbséget a szakok között.

A perfekcionista attitűddel jellemezhető személy tökéletesen szeretne megoldani mindent minden részletében. Ha ez nem sikerül, önmagával és környezetével is elégedetlen. (14).

A 8. ábrán látható, hogy ezen a területen a tanító szakos hallgatók érték el a legmagasabb értékeket, az összehasonlító statisztikai vizsgálatok azonban azt mutatják, hogy ezek a különbségek a szakok között nem érték el a szignifikáns szintet.

8. ábra
A perfekcionizmus alakulása szakonként

A külső kontroll attitűddel jellemezhető személy úgy érzi, hogy nem saját maga irányítja sorsát, a helyzetek csak megtörténnek vele. Ellentété az autonómia, az önállóságra való beállítódás (14).

A pedagóguspályán szükség van a zavartalan pályavitelhez egy bizonyos fokú belső kontrollra, arra, hogy úgy érezze a személy, hogy képes kompetensen kezelni a helyzeteket, megoldani a problémákat. A külső kontrollosság ezt nehezíti meg, vagy teszi lehetetlenné.

Fiske és Taylor (15) szerint a személy önértékelése és énképe meghatározásának a szempontjából nagyon fontos az, hogy a személy mennyire tartja magát hatékonynak egy szituációban, mennyire érzi, hogy befolyásolni, kontrollálni tudja azt.

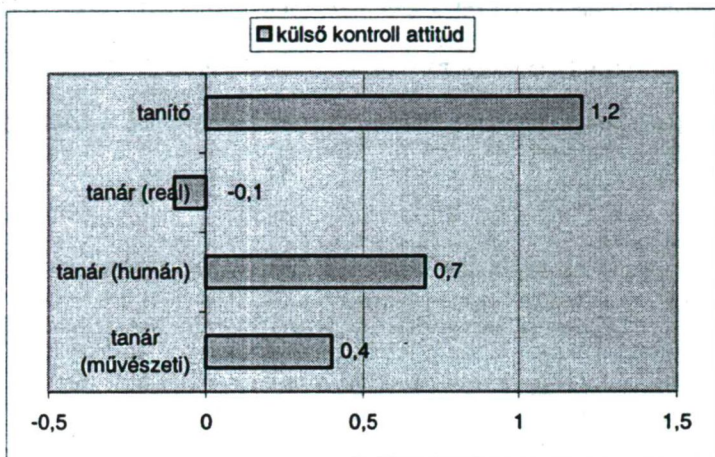
A 9. ábráról kitűnik, hogy a külső kontrollosság a tanító szakos hallgatóknál érte el a legmagasabb értékeket.

Az összehasonlító statisztikai vizsgálat csak a reál szakos tanár és a tanító szakos hallgatók között tudott szignifikáns különbséget kimutatni ($\text{sig.}=0,025$).

Kíváncsiak voltunk arra, hogy milyen különbség található a diszfunkcionális attitűdök területén az érett és az éretlen karakterű pedagógusjelölteknel.

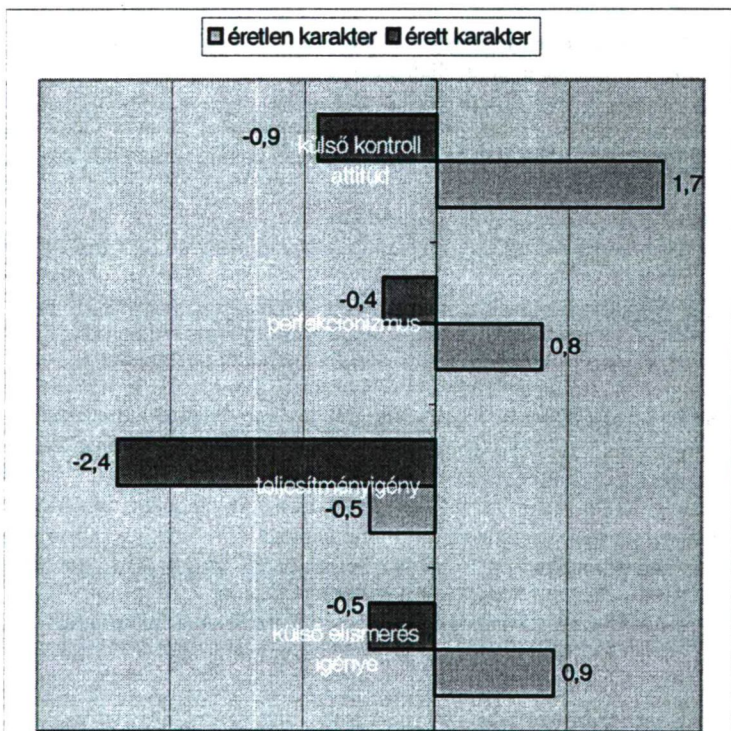
Az összehasonlító statisztikai vizsgálatok (kétmintás t-próba) a következő attitűdöknél mutattak szignifikáns eltérést a két csoport között:

- külső elismerés igénye ($\text{sig.}=0,000$)
- teljesítményigény ($\text{sig.}=0,000$)
- perfekcionizmus ($\text{sig.}=0,003$)
- külső kontroll attitűd ($\text{sig.}=0,000$)

9. ábra. A külső kontroll attitűdjének alakulása szakonként

A két csoport közötti, a fenti a területeken kimutatott különbséget szemléletesen mutatja be a 10. ábra.

10. ábra. Az éretlen és érett karakterek diszfunkcionális attitűd skálán elért eredményei

A legnagyobb különbséget a két csoport között a külső kontrollosság tekintetében találjuk.

Második helyre kerül a teljesítményigény területén jelentkező különbség.

A perfekcionista attitűd inkább az éretlen karakterre jellemző. A személyiségvizsgálatokból azonban kitűnt, hogy hiányoznak a személyiségen belüli alapjai, és ez könnyen depresszív tünetképződéshez vezethet.

A külső elismerésigény szintén inkább az éretlen karakterre jellemző.

A megküzdési stratégiák

Kutyákon végzett kondicionálási kísérleti eredményeinek a kiterjesztésével Seligman (16, 17) dolgozta ki a depresszió tanult-tehetetlenség elméletét. Szerinte az előre nem látható és kontrollálhatatlan trauma az embereknel is passzív rezignációval és hibás tanulással jár együtt.

Ha a személy súlyos vagy hosszantartó, elkerülhetetlen traumának van kitéve, akkor valószínűleg passzivitással fog reagálni. Ez a reakció a későbbiekben generalizálódhat a reakciót kiváltó hasonló helyzetekre, még akkor is, ha az utóbbi valójában elkerülhető.

Úgy véli, hogy a depresszió hátterében a személynek a következő meggyőződései állnak:

- az élete meghatározó dolgai felett többé már nem képes ellenőrzést gyakorolni
- ő maga felelős a tehetetlenségi állapot kialakulásáért

Ezekből alakul ki a személynek az implicit hiedelme, hogy nincs befolyása élete alakítására, bármit tesz is, az nincs hatással az események alakulására. Ezért passzívvá válik, motivációja csökken, feladja.

Ennek az lehet az eredménye, hogy a személy nem képes megtanulni olyan új helyzetek befolyásolását, melyek valójában kontrollálhatóak lennének. (8)

A kontroll észlelése tehát fontos szempontja annak, hogy a személy hogyan viselkedik egy adott helyzetben. Megküzdésnek nevezzük azt a folyamatot, amikor a személy megpróbál szembeszállni a stresszel. A megküzdési képességek, a coping stratégiák azt mutatják meg, hogyan tud a személy a nehéz, stresszkeltő élethelyzetekkel megbirkózni. Ezek a megküzdési, coping stratégiák a szocializáció során alakulnak ki.

A megküzdési stratégiák egy, a személyre viszonylag stabilan jellemző megküzdési mintázatot, profilt alkotnak, amelyeknek a kialakulása számos állandó személyiségjegytől, valamint a személy viszonylag kevésbé stabil tényezőitől függ. Ilyen kevésbé stabil tényező a személy önértékelése, optimista, illetve pesszimista beállítottsága, neme. (18)

Lazarus és Launier (19) kétféle megküzdési formát különböztet meg

- problémaközpontú megküzdés: ekkor a személy a helyzetre, a problémára összpontosít, hogy megkísérelje azt megváltoztatni, hogy a jövőben el tudja kerülni.
- érzelmközpontú megküzdés: a személy ekkor azzal foglalkozik, hogy enyhítse a stresszhelyzet okozta érzelmi reakciókat, megakadályozza a negatív érzelmek elhatalmasodását. Akkor is ilyen használ a személy, ha a helyzetet nem tudja megváltoztatni.

A problémaközpontú megküzdés a problémamegoldó stratégiák alkalmazását jelenti, amely irányulhat kifelé, magára a problémás helyzetre, de befelé is, a személy önmagában változtat meg valamit, ahelyett, hogy a környezetet módosítaná.

Kopp és Skrabski (20) vizsgálatai megerősítették ezeknek a faktoroknak az érvényességét. Ők három problémamentált, három érzelmi és egy támogatást kereső faktort találtak. Ezek a következők:

- problémaelemzés
- kognitív átstrukturálás
- alkalmazkodás

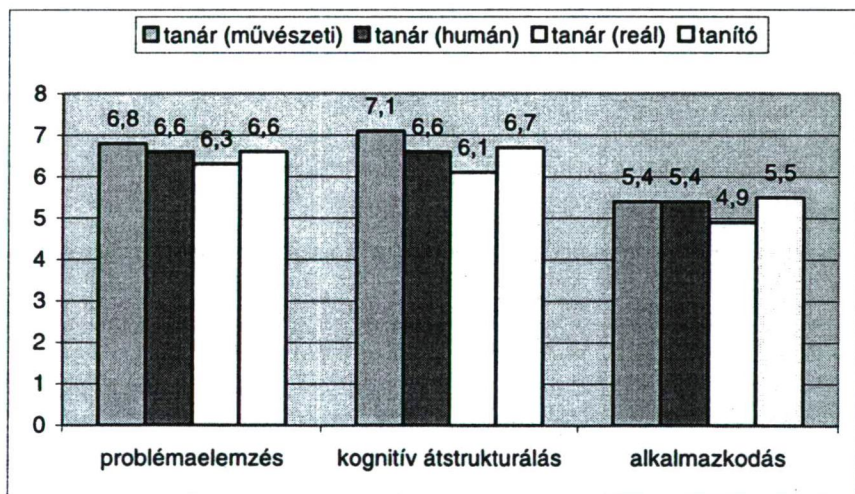
- érzelmi indíttatású cselekvés
- érzelmi egyensúly keresése
- visszahúzóddás
- segítségkérés.

Lazarus és Folkman (21) szerint egy döntés meghozatalához az érzelmi feszültség csökkentésére van szükség. A problémaorientált első három faktor a probléma elemzésére, a probléma okának befolyásolására, a kontroll megszerzésére való alkalmasságot, valamint a kognitív átstrukturálásra való képességet méri. A második három érzelmi megoldási mód és a segítségkérés akkor kerül előtérbe, ha a személy nem ismeri eléggé a problémát, vagy nem érzi magát képesnek a helyzet feletti kontroll megszerzésére.

Lazarus szerint ezek a stratégiák az egészséges, érett személyiség jellemzői. Patológiás konfliktusmegoldás esetén az érzelmek szabályozása zajlik, elsősorban az énvédelem, a szorongás csökkentése a cél, ez énvédő vagy elhárító mechanizmusokon keresztül zajlik. (18).

Kutatásunk során megvizsgáltuk a pedagógusjelölteknél a problémaközpontú és érzelmközpontú megküzdési stratégiák jelenlétét a pedagógusjelölteknél.

A 11. ábrán láthatjuk, hogy a problémaközpontú megküzdési stratégiák mindegyikének a használata jellemző a mintára.

11. ábra

A problémaközpontú megküzdési stratégiák alakulása szakonként

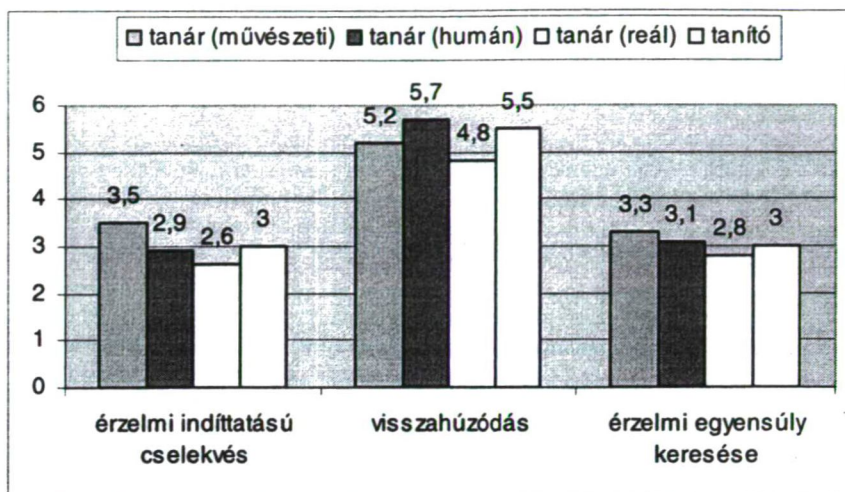
Billings és Moos kutatásai során azt találták, hogy akik problémaközpontú megküzdést használtak stresszhelyzetekben, mind a stressz alatt, mind a stressz után kevésbé voltak depressziósak. (8)

Ezek közül leginkább a kognitív átstrukturálást használják a hallgatók.

Az összehasonlító statisztikai vizsgálatok csak a művészeti és reál tanárszakos hallgatók esetében mutattak ki szignifikáns különbséget ($\text{sig.}=0,018$). Érdekes módon a reál szakos hallgatók használják legkevésbé ezeket a megküzdési módokat, és a művészeti szakosok a leginkább.

Az érzelmközpontú megküzdési technikákat a 12. ábra tanúsága szerint kevésbé használják a pedagógusjelöltek, kivéve a visszahúzóddást.

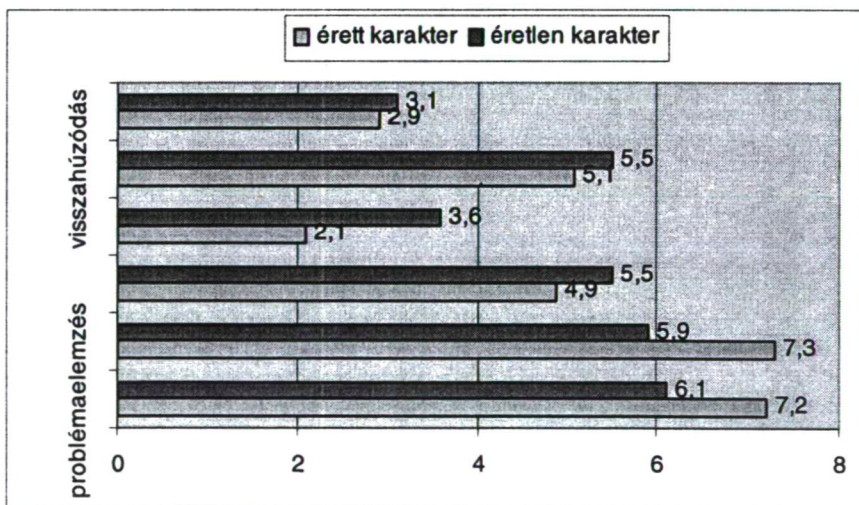

12. ábra

Az érzelmközpontú megküzdési stratégiák alakulása szakonként

A csoportok között két területen találtunk szignifikáns különbséget. Egyrészt az érzelmi indíttatású cselekvés területén a művészeti és a reál szakos tanárjelöltek között ($\text{sig.}=0,001$). Az előzőeket inkább jellemzi az érzelmi indíttatású cselekvés, mint az utóbbiakat. Másrészt ugyanez a helyzet a visszahúzódnásnál, itt is az előző két csoport között van különbség, ugyanazon előjellel ($\text{sig.}=0,021$).

Az érett és éretlen karakterek összehasonlítását a megküzdési stratégiák területén a 13. ábra mutatja be.

13. ábra

A megküzdési stratégiák alakulása a karakterek érettsége szerint

Az érett karakterű pedagógusjelöltre szignifikánsan jobban jellemző a problémaelemzés (sig.=0,000), a kognitív átstrukturálás (sig.=0,000) és az alkalmazkodás (sig.=0,016) problémaközpontú megküzdési stratégiáinak az alkalmazása, mint az éretlen karakterűre.

Az érzelmközpontú megküzdési stratégiák közül az érzelmi indíttatású cselekvés jobban jellemző az éretlen karakterre (sig.=0,000). A visszahúzóds és érzelmi egyensúly keresése területén nem találtunk szignifikáns különbséget a két csoport között.

Attribúciós stílus

Az utóbbi két évtized kutatásai rámutattak a tehetetlenséggel összefüggő depresszív működésmód és az attribúciós stílus között fennálló kapcsolatokra.

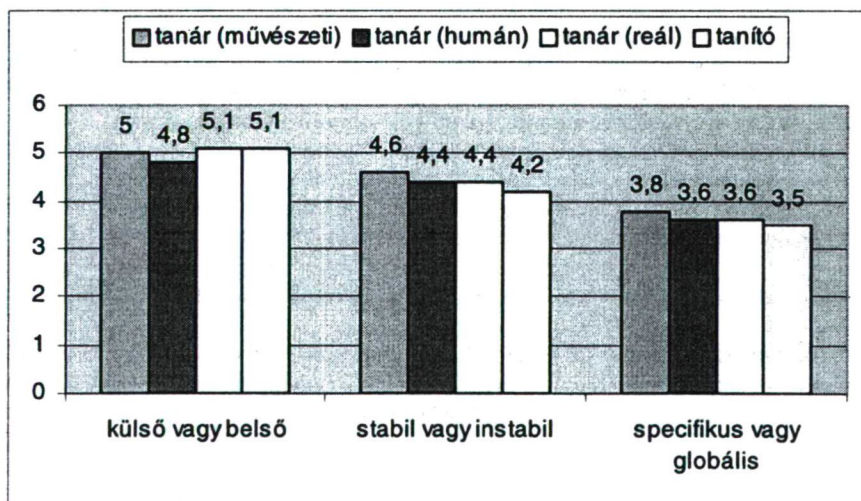
Abramson és munkatársai feltevései szerint a kontrollvesztett helyzetbe került személy implicit módon felteszi magának a kérdést, hogy miért veszítették el az adott helyzetben a kontrollt? (9)

Azok a személyek, akik a kontrollvesztést belső tényezőnek („az én hibám”), stabil („mindig így lesz”) és globális, az életük minden területére kiható („mindent elrontok, amit csak csinállok”) okoknak tulajdonítják, hajlamosabbak a depresszióra, mint azok, akik kevésbé pesszimista attribúciós stílussal rendelkeznek. (8).

A pesszimista attribúciós stílusú emberek úgy érzik, hogy nem befolyásolhatják életük alakulását.

Metalsky, Halberstadt és Abramson (22) kutatásai szerint a pesszimista attribúciós stílusú diákok sokkal lehangoltabbnak bizonyultak, mint azok, akik optimistább attribúciós stílussal rendelkeztek.

A 14. ábráról kitűnik, hogy a saját teljesítménydeficit megítélésekor azt saját belső tényezőnek tulajdonítják (az én hibám), az átlagtól kissé stabilabbnak tartják (mindig így lesz), de átlagosan tartják globálisnak.

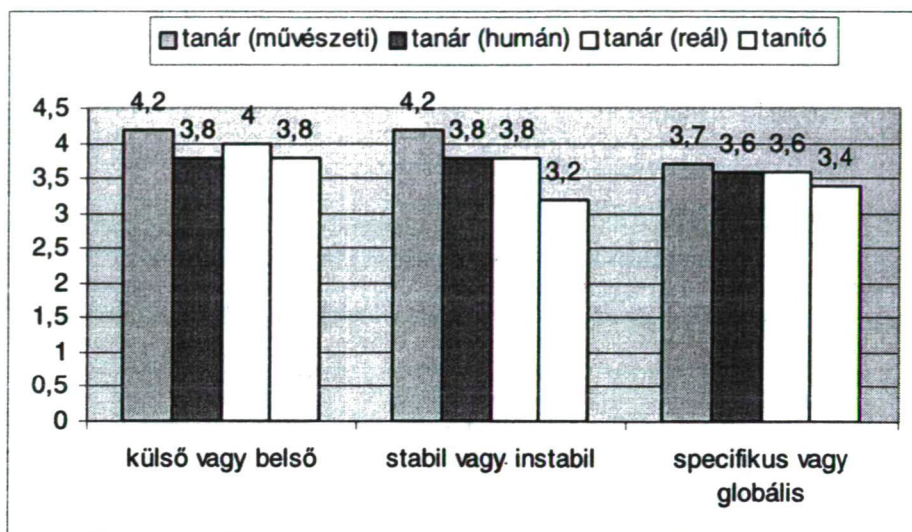

14. ábra

Az attribúciós stílus alakulása szakonként, saját teljesítménydeficit megítélésekor

A csoportok közötti összehasonlító statisztikai vizsgálat nem mutatott különbséget ezen a területen a csoportok között.

A 15. ábrán látható, hogy a veszteség (szakítás valakivel) megítélésekor kevésbé érzik magukat felelősnek, átlagosan tartják stabilnak és globálisnak.

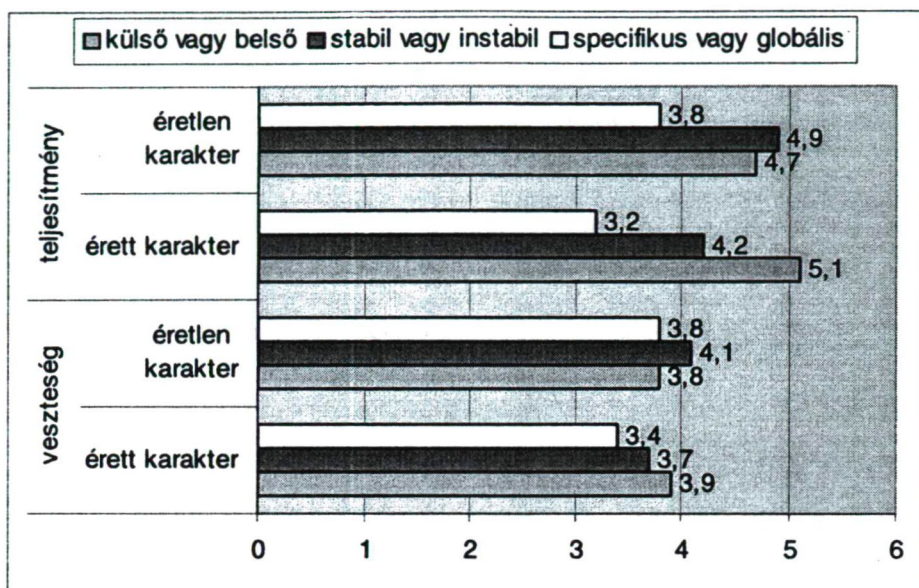
15. ábra
Az attribúciós stílus alakulása szakonként veszteség megítélésekor

A csoportok közötti összehasonlítás azt mutatja, hogy a művészeti szakos tanárjelöltek szignifikánsan jobban tartják magukat felelősnek ebben az esetben, mint a humán szakos vagy tanító szakos hallgatók ($\text{sig.}=0,005$). Még nagyobb az eltérés a csoportok között a stabilitás területén. Legstabilabbnak a művészeti szakos, legkevésbé stabilnak a tanító szakos hallgatók tartják a helyzetet. A következő csoportok között volt szignifikáns az eltérés:

- a tanító szakos és a humán szakos tanárjelöltek ($\text{sig.}=0,002$)
  - a tanító szakos és a reál szakos tanárjelöltek ($\text{sig.}=0,002$)
  - a tanító szakos hallgatók és a művészeti szakos tanárjelöltek ($\text{sig.}=0,000$)
- A globalitás megítélésében nem volt eltérés a csoportok között.

Az érett és éretlen karakterek összehasonlítását az attribúciós stílus területén a 16. ábra mutatja be.

A teljesítmény megítélésekor az érett karakter szignifikánsan különbözik az éretlen karaktertől abban, hogy kevésbé tartja stabilnak ($\text{sig.}=0,029$) és globálisnak ($\text{sig.}=0,03$) a teljesítménycsökkenés okát. A veszteség megítélésekor ugyanez a helyzet (stabil: $\text{sig.}=0,008$, globális: $\text{sig.}=0,008$).

16. ábra.

Az attribúciós stílus alakulása a karakterek érettsége szerint.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatás eredményei egyértelműen igazolták, hogy a bevezetőben említett tömegképzéssel együttjáró tendencia megjelenik a pedagógusképzésben is. A pedagógusjelöltek közel egyharmada komoly alkalmassági problémákkal küzd.

Ez felveti, hogy a pedagógusjelölteknek célzott személyiségfejlesztésre van szükségük a képzésük során. A jelölt személyisége önmagától nem lesz alkalmassá arra, hogy adekvát munkaeszközzül szolgáljon a pályavitele során. A pedagógusképzés folyamatába be kellene építeni egy olyan, kötelező tantárgyblokkot, amelynek célja a pedagógusjelölt személyiségének fejlesztése.

A fenti igénynek a kielégítését a jelenlegi pedagógusképzési rendszerben a kötelezően, de választhatóan felvehető tantárgyak (önismeret, kommunikációs készségfejlesztés, konfliktuskezelés stb.) szolgálják.

A kutatás eredményei felvetik, hogy a jövőben a jelenleginél is intenzívebb, emelt óraszámú képzési rendszer bevezetése jobban szolgálná a pedagógusjelöltek önismeretének és pályalkalmasságának fejlesztését.

1. Figula Erika (2002): A pedagógus viszonya a konfliktuskezeléshez, a személyiségvonások függvényében. Sz-Sz-B. Megyei Tudományos Közalapítvány, Nyíregyháza.
2. G. Donáth Blanka (1997): A pozitív és hatékony pedagógusszemélyiség néhány aspektusa a csoportmunka alapján. In: Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből I. (szerk.: Balogh László-Tóth László) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
3. Bugán Antal (1997): Pedagógia, pszichológia és társadalom. In: Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből I. (szerk.: Balogh László-Tóth László) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
4. Rózsa Sándor-Kő Natasa-Somogyi Eszter-Faludi Gábor és munkatársai (2004): A személyiségzavarok mérésének dimenzionális modellje: a Temperamentum és Karakter Kérdőív klinikai alkalmazása. *Psychiatria Hung.* 19, (1). 25-44.
5. Osváth Anikó (2003): A személyiség pszichobiológiai modelljének és Cloninger Temperamentum és Karakter Kérdőívének (TCI) bemutatása. Új távlatok a klinikai pszichológiában (szerk.: Kállai János és Kézdi Balázs) Új Mandátum, Budapest.
6. Beck A. T.-Beck R. W. (1972): Screening depressed patients in family practice. A rapid technique. *Postgrad. Med.* 52, 81-85.
7. Kopp Mária (1994): Orvosi pszichológia. Budapest, SOTE Magatartástudományi Intézet.
8. Atkinson R. L.-Atkinson C. R.-Smith E. E.-Bern D. J. (1995): *Pszichológia*. Osiris, Budapest.
9. Comer R. J. (2003): A lélek betegségei. Osiris, Budapest.
10. Szádóczky Erika (2001): Epidemiológia. In: Szádóczky E.-Rihmer Z. (szerk.): *Hangulatzavarok*. Budapest, Medicina Könyvkiadó, 150-168.
11. Kopp Mária-Szedmák Sándor-Lőke J.-Stabski Árpád (1997): A depressziós tünetegyüttes gyakorisága és egészségügyi jelentősége a mai magyar lakosság körében. *Lege Artis Medicine*, 7. évf. 3. szám. 136-144.
12. Beck Á. T.-Rush A. J.-Shaw B. F.-Emery G. (2001): A depresszió kognitív terápiája. Animula, Budapest.
13. Csorba János-Farkas Viktor-Mihádák. Katalin (1996): Diszfunkcionális személyiségi attitűdök és depresszió migrén típusú fejfájásban szenvedő serdülőknél. *Ideggyógyászati Szemle*, 49. évf. 3-4. szám, 89-95.
14. Kopp Mária (2001): Magatartástudományi ember-környezeti rendszerelméleti modell. In: Buda B.-Kopp M.-Nagy E. (szerk.): *Magatartástudományok*. Medicina, Budapest. 23-46
15. Fiske S. T.-Taylor S. E. (1984): *Social cognition*. Random Hause, New York.
16. Seligman M. E. P. (1975): Helplessness. On depression, development and death. Freeman, San Francisco.
17. Seligman M. E. P. (1992): Wednesday's children. *Psychol. Today*. 25(19), 61-64.
18. Csabai Márta-Molnár Péter (1999): *Egészség, betegség, gyógyítás*. Springer, Budapest.
19. Lazarus R. S.-Launier R. (1978): Stress-related transaction between person and environment. In: Pervin L. A., Lewis M. (eds): *Internal and external determinants of behavior*. Plenum Press. New York.
20. Kopp Mária-Skrabski Árpád (1995): *Alkalmazott magatartástudomány*. Corvinus Kiadó, Budapest
21. Lazarus R. S.-Folkman S. (1986): Coping and adaptation. In: Gentry W. D. (ed): *The handbook of behavioral medicine*. Guilford, New York.
22. Metalsky G. I.-Halberstadt L. J.-Abramson L. Y. (1987): Vulnerability to depressive mood reactions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 386-393